

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף כח

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

"ח-ק-ה" מה?

בפרק שלפנינו נלמד בעז"ה הבורא ברוך הוא, הרבה מענייני חזקת ממון, בתורת ראייה ובתורת מקח, חזקת תשמישין ועוד דברים המסתעפים לשלל ענייני החזקה, איך קונה ומתי מהווה ראייה לקנין. בהקדמה לנושא, יש ללמוד מהי בכלל ה"חזקה".

בש"ס הזכרו כמה וכמה ענייני חזקות, מהם גבי ספקות בממון, מהם גבי ספקות באיסורים ומהם על המשך הדבר בלא מקום ספק. אמנם חזקה שמצאנו בכמה מקומות היא הכרעה בכללי הספקות. אם במקום שאין אנו יודעים אם השתנה הדין בעקבות כך ועל האמרו חזקה שהשתנה המצב אך אין אנו יודעים אם השתנה הדין בעקבות כך ועל האמרו חזקה כלומר המשך את הדבר שלא שינוי. כגון אשה המוחזקת כאשר איש ולא ידעין על שינוי במצב זה חזקה אומרת לן המשך להחזיקה בתורת אשת איש. מאידך אפשר ובעלה זרק לה גט ספק קרוב לו ספק קרוב לה כאן המצב השתנה שהרי נזרק לה גט, והיא עומדת לגירושין ויש איתרע בחזקתה וכאן יש לדון בחזקה בעצם הדין אם חזקת אשת איש יכול להכריע לנו שאין הגט קרוב לה.

אולם בחזקת ענין החזקה גם כן למימר שכך הוא הדבר, וכך צריך להחזיק כלפי הדין והנושא המדובר. כך שפעמים יהיה חזקה בלא כללי ה"חזקה". ודוגמה לדבר עי' בשו"ת מהרי"ט (חלק אבה"ע סי' כז') שחזקות המוסכמות כגון אין אדם פורע תו"ו ועוד על זו הדרך הם חזקות אלימות שבהם לא אמרין רובא וחזקה רובא עדיף. ובדומה הוא חזקת שרר וחזקה במצוות ועוד.

ולכאורה בתוך ענין זה של כך הוא הדבר ושלא במקום ספק, נוסף עוד ענין והוא גבי קנינים, חזקה המועלת לקנין והוראת בעלות, שבה אין מקום לספק. אדם שיוצר קנין במעשה חזקה, במקומות שחזקה קונה כגון בקרקעות, מועיל לו בתורת קנין. ובפשוט היה מקום לומר שאין הוא קשור כלל ל"משפט החזקה" ומה שנוקרא חזקת קנין בשם "חזקה" הוא לשון מושאל גרידא אולם נראה בעומקם של דברים כדי להגדיר בעלים ולומר לנו שזוהו הבעלים של הדבר ואין כאן טענה למאן דהוא הוא ענין החזקה אלא שבזה יש שני חלקים האחד זה שעי' מעשה החזקה הוא מברר לנו שהוא הבעלים וזה המעשה המועיל להגדרת הקנין. וזה ללא ספקות כלל. ומה שלאחר זמן יהיה ספק בקנינו, נימא חזקה מה שתחת יד האדם שלו הוא, זה כבר דין בהלכות ספק שבממון ומהני אף למטלטלין (ניש לעיין בסוגי' דגדורות ב"ב לו' עמוד) ולא רק בקרקעות.

עלה לן שענין החזקה אפשר יהיה בתורת מעשה קנין וכן המשך הדבר בלא מקום לספק כגון בחזקת שררה ועל המצוות וכדו'. ויש שבהם בתורת הכרעת הספקות הן בממון והן באיסור. ובדואי שבכל נושא וענין צריכים תלמוד רב.

מה מכריח חזקת ג' שנים, שהקרקע של המחזיק?

מבאר בגמ' שהולכי אושא, וכמבאר זה דעת רבי ישמעאל במשנה, חזקת ג' אכילות יוצרת חזקה וראיה שהקרקע היא של המערער ולא של המעורר, ומקור הדין הוא משור המועד שלאחר ג' נגיחות יצא מתמותו, כך בקרקע קם ברשות הלוקח. מדוע? מה גורם לאחר ג' שנים שאין טענה למערער? הנושא ארוך ומורכב לפי הפרטים שעוד יעלו לקמן בהמשך הפרק, אולם בתורת הגדרות ראשוניות נעלה את הסוגיא המפורסת בחגיגה ג' ב. מבאר בגמ' (שם), שיש ג' סימנים לשטות, הלא בבית הקברות, יוצא יחידי בלילה, מקרע כסותו. ולר"פ יש סימן נוסף, מאבד מה שנותנים לו. ונתלקו ר"ה וריו"ח, האם כל הסימנים צריכים להיות בבית אחת, או ע"י סימן אחד יש ראייה שאותו אדם מוגדר כשטות. והעמידה הגמ' שהמחלוקת היא בכה"ג שעושה דרך שטות. ובכ"ז לרב הונא, כל עוד לא עשה את ג' הפעולות המוכיחות על דרך שטות, לא יהיה מוגדר כשטות. כיון שיש תללות שעשה נחמת סיבה הגיונית. ודימתה הגמ' לשור המועד שנמנע ג' סוגים של בעלי חיים ונחפך להיות מועד לכל בע"ח.

מבאר בתוס' (שם ד"ה דרך) שלהוא"א של הגמ' שדנה במה נחלקו ר"ה וריו"ח, ואמרה הגמ' לצד שעושה דרך שטות, אפילו בפעם אחת יהיה מוגדר כשטות, אומרים תוס', שלא צריך שיוחזק לנו בג' מעשי שטות, אלא אף בפעם אחת מוגדר לשטות, מחמת שאם עשה פעולה אחת בדרך שטות, יש להחזיקו מסתמא אף בשאר אולם למסקנת הגמ', מבאר בתוס' (ד"ה כיון) שאם יעשה פעולה אחת בלתי הגיונית ג' פעמים, ואפילו יעשה אותה דרך שטות, על פי דעת רב הונא, לא יהיה מוגדר כשטות. שיש תללות שעשה כך מחמת סיבה. רק כאשר עשה את כל הפעולות המוכיחות על שטות, מוגדר הוא כשטות. שהרי אף בשור המועד, אם נגח אותו סוג של בעל חי ג' פעמים, לא אומרים שהוא מועד לכל. כיון שיש תללות במין מסויים ובסיבה. אולם כאשר נגח ג' סוגים, תולים שהוא מועד לכל.

וצריך להשכיל בדברי רב הונא, לאחר שהעמידה הגמ' שאף כאשר עשה בדרך שטות, כל עוד לא נצברו לאותו אדם ג' פעולות בדרך של שטות, עדיין נותרך את מעשינו, ונאמר בעל מחשבות הוא וכו'. ולא יוגדר כשטות. מדוע אף לאחר ג' הפעולות לא נתרך את מעשיו? הרי כשם שארץ פעולה אחת אמרת אותו, תפס אותו הגוף בצורה חזקה יוצא להתאוורר בחוץ, כך תאמר על קריעת בגדיו שבעל מחשבות, ועל לינתו בבית העלמין שמעוניין לעשות כישוף וכו' וכו'.

כדי לבאר מדוע לאחר ג' מעשים בלתי הגיוניים מוגדר האדם כ"שטות", צריך ללבן בהגדרת ה"חזקה". כאשר יש מצב מסויים שאין אנו יודעים להגדירו או האם השתנה המצב שהיה עד תהה או לא. באה הלכה של "חזקה", ששורשה נלמד מטומאת נגעי בתים בגמ' בחולין (י, ב) העמד את הדבר על חזקתו, שכך הוא הדין. מה שהיה, יש להמשיכו ולהחזיקו בצורה שהיה עד היום. או שהדבר נשנה כמה פעמים, א"כ אתה למד, שצורת דפוס הפעולה שנעשה, הוא המגדיר

את הדבר לפי תכונתו. המושג "ג' פעמים" הנצרך כדי להחזיק זכר, נלמד מ"שור המועד", ששם למדו מהפסוק "אם נגח הוא מתמול שלשום", כמבאר בדברי הגמ' לפנינו מהולכי אושא.

דן הגרש"ש (ב"ק סי' לג) מה העניין בג' פעמים שיוצר חזקה, ואומר לנו שעתה השור מוגדר כ"נגחין", והאדם מוגדר ל"שוטה" וכו'. האם נוצר שינוי בטבע לאחר ג' פעמים, היינו, שור שנגח א' וב' וג', אנו תולים שהשתנה טבעו משור "תם" ל"מועד". ובהגדרה, דבר שנעשה ג' פעמים זה סיבה ליצירת דין והגדרה חדשים. או, שלאחר ג' פעמים אנו מכירים שזו "נגחין", כלומר יש לנו סימן ששור זה אינו תם, אלא נגחין. בעולם הישיבות נידון זה נקרא בקצרה האם חזקה זה "סימן" או "סיבה".

מבאר הגרש"ש, לכאורה הדבר תלוי במחלוקת ראשונים שהביא הטור (או"ח סי' קיז) לגבי אמירת "משיב הרוח ומוריד הגשם", אדם שהסתפק מה אמר, צריך לחזור. אולם אם התעורר אצלו ספק לאחר ל' יום, אין צריך לחזור ולהתפלל. ונחלקו הראשונים, מה יהיה הדין אם אמר ביום אחד 90 פעם "משיב הרוח ומוריד הגשם", שזה שווה לל' יום, ג' תפילות. האם תולים שלישו מורגל לומר בנוסח הזה, או עדיין לא נוצרה חזקה בלשונו. דעת המהר"ם מרוטנבורג, שמועיל. משור המועד, שקירב נגיחותיו מוגדר למועד. ודעת רבינו פרץ, לדחות את דבריו, ששור המועד עניינו הוא משום שהוחזק, ולא מטעם רגילות. א"כ מבאר הגרש"ש, דעת הר"פ, שלא מועיל היות ובשור למדנו מושג של חזקה, כלומר לאחר ג' פעמים גילה לנו השור שכך טבעו, ולא קשור להרגל ולא שייך לדמות לדבר שתלוי בהרגל הלשון. ואילו דעת המהר"ם מרוטנבורג, שהשווה את הנידונים, מוכח שלמד שאף בשור השתנה טבעו לאחר ג' פעמים.

אלא מעתה היה מקום לדון, שאם כדברי הר"פ שלאחר ג' פעמים השור מוכיח על עצמו שטבעו הוא נגחין, א"כ התגלה למפרע, שצריך לשלם נזק שלם, שהרי כבר מנגיחה א' הוא מוגדר כנגחין, שהרי לא השתנה טבעו ע"י הרגלו הרע, אלא כך הוא היה ורק עתה הדבר התגלה לנו. אולם היות ומדיני ה"חזקה" נאמר שכדי להגיע לפעם הג', צריכים אנו לעבור את הראיות של נגיחה א' ונגיחה ב', וזו לא היה מוכרח שהוא נגחין, לא אומרים שנוצרה החזקה מעשה הראשונה.

ומעתה נלידן שנו, אדם שנכנסה בו רוח שטות ועשה ג' מעשים המוכיחים על שטותו, או שנדון אותו שעתה השתנה טבעו. וממילא מעתה הוא מוגדר כ"שוטה", כיון שלחזור על ג' מעשי שטות, זה מכריח שטבעו השתנה. או שההגדרה תהיה שאמנם מהפעם הראשונה הוא כבר שוטה, אולם עדיין היינו יכולים לתרץ את מעשיו, אבל לאחר ג' פעמים, כבר לא מתרצים את מעשיו. ומקובל לומר בשם הגר"ח, שלאחר מעשה א', אפשר לתרץ את מעשיו באופן בריא. וכן בפעם ב'. אולם כאשר יש ג' מעשים שהם מוכרחים לדון חזקה בכל מקום, אנו לא מחפשים תירוץ שונים למה עשה ולמה פעל, אלא נוקטים שיש תירוץ אחד לכל פעולותיו, והאדם מוגדר כחולה שנגנסה בו רוח שטות. ולכן לדברי ר"ה, כאשר עשה בדרך שטות, לאחר ג' פעמים לא מחפשים עוד תירוץ על צד הבריא שבו. ומעתה, לכאורה זה היסוד של ג' שנים לפי הולכי אושא, לאחר שמחזיק בקרקע ג' שנים אין מקום לערעור. אמנם בהבנת הסוגיא ניתן לבאר לפי ב' הצדדים שנזכרו לעיל, ועי' בחידושי רבי נחום ועוד, ותלו במחלוקת ראשונים בהגדרת חזקת ג' שנים האם לאחר הג' שנים היו חזקת ראייה בלבד כמו שכתב להדיא בריב"א או אף יש כאן חזקת קנין. ועיין.

סיכום הדף

נושא היום: חזקת ג' שנים, לרבי ישמעאל משור המועד.

חזקת ג' שנים מועילה בתורת ראייה, ולא יוכל המערער לערער אחר המחזיק אף שאין שטרו בידו. **נאמרה חזקת ג' שנים** בבית בור, שיח, מערה, שובר, מרחץ, בית הבד, שדה בית השלמים (שיש בה מעיין), עבדים וכל דבר שעושה פירות באופן קבוע.

שדה המשקיעה ע"י שנים ונקראת "**בית הבעל**", והגידול הוא פעם בשנה, החזקה היא ג' שנים אבל לא מלאות. **לדעת רבי ישמעאל**, ג' חודשים בסוף שנה א' וג' חודשים בתחילת שנה ג', וכל השנה הב', נמצא 18 חודש. **לדעת ר"ע** מספיק חודש בשנה א', וג', נמצא שלאחר 14 חודשים יהיה חזקה. **אמר רבי ישמעאל**, ששדה אילנות שיש בו גידולים שונים, ענבים וזיתים ותאנים, לאחר ג' אכילות צריך לחזקת ג' שנים (עי' יד רמ"ה).

אמר רי"ח שמעתי מהולכי אושא, **המקור** לחזקת ג' שנים, **משור המועד** שלאחר ג' נגיחות יצא מחזקת תם ונעשה מועד, כך לאחר ג' שנים קם ברשות לוקח. **מבררת הגמ'**, אין לומר **שרק בשנה רביעית** יהיה חזקה, שהרי במועד עד שנעשה אין לו לשלם, אבל כבר לאחר נגיחה ג' יצא מתמותו. **ב**, אמנם בשור **ממילא מועד**, **אבל בחזקה** צריך המחזיק לטעון שקנה את הקרקע, שהרי חזקה שאין עמה טענה לא מועיל, **כיון** שאם המחזיק לא טוען מדוע נקבל את החזקתו. **ג**, בשור צריך **להעידו בפני הבעלים** כמבאר (הוועד בעליו), **אבל אין מחמת החזקה** צריכה להיות דווקא בפני המערער, כיון שיש קול העובר מאחד לשיני אכילה חדשה, שפירות שהיו ולא יוכל לטעון אבד שטרי לאחר שיצא קל מחאה. **ד**, האמור לעיל בלימוד משור המועד, **לדעת רבי יהודה** שנעשה מועד לאחר ג' ימים, הוא הדין בחזקת קרקע לאחר ג' שנים.

אף לר"ם נעשה שור מועד אף אם נגח ג' פעמים באותו יום, א"כ יכול ליצור חזקה ביום אחד, **כגון תאנה** שבכל מסן מסתיימת ומתחילה אכילה חדשה, שפירות שהיו בסוס בבוקר בצהריים מבשילים. **מבאר הגמ'**, שצריך שלא יהיה פרי כלל בדומה לנגיחה. ולכן לא מועיל אכילת ג' ימים ב"צ"ץ" שאף שלא ניכר הפרי, אולם היו נמצא ומשלים את עצמו. **ב"אספתא"** כאשר אוכל באופן שגדל מעט גוז ואוכל, כיון שלא אכל את כל הפרי, לא מוגדר כאכילה. **אם ממתינ'** לשלשה גידולים נגדונים, לפי הנלמד משור המועד צריך להיות חזקה. **ובאמת כך מבואר** בשיטת רבי ישמעאל במשנה שאין צריך ג' שנים אלא ג' אכילות, **והיה קבלה בידם** שרבי ישמעאל הוא התנא ב"הולכי אושא".